

Ивица Стаменковић

ДОСИТЕЈ

Духовни путокази

Година издавања
2016.

Издање аутора

Аутор: Ивица Стаменковић

Књига „Доситеј – Духовни путокази“ представља скраћено издање дела „Трагом просветитеља“.

Умножавање ове књиге је дозвољено уз претходну писану сагласност.

Адреса за контакт: stamenkovicivica@gmail.com

Штампа: Еуро Дреам Нова Пазова

ISBN 978-86-912337-8-5

Тираж 5000 примерака

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41.09 Обрадовић Д.
271.2-472

СТАМЕНКОВИЋ, Ивица, 1974-
Доситеј : духовни путокази / Ивица Стаменковић. -
Београд : И. Стаменковић, 2016 (Нова Пазова :
Еуро Дреам). - 40 стр. ; 21 cm

Тираж 5.000. - Напомене и библиографске референце
уз текст. - Библиографија: стр. 38-40.

ISBN 978-86-912337-8-5

а) Обрадовић, Доситеј (1739-1811) - Религија

COBISS.SR-ID 222280972

Доситеј Обрадовић

(1739-1811)

Димитрије Обрадовић је рођен у Чакову у Банату, на територији данашње Румуније, претпоставља се 1739. године, али се у неким документима као година његовог рођења спомиње и 1742. година. Замонашио се 1758. године у сремском манастиру Хопову и добио монашко име Доситеј.

Жељан знања и незадовољан стањем у манастиру, из Хопова је отишао у Далмацију, где је три године провео као учитељ, саставља „Буквицу“ – одабране беседе св. Јована Златоустог, да би затим кренуо у свет, учећи се на изворима тадашње просвећености. Боравио је у Грчкој, па у Смирни, где је научио грчки језик и упознавао се с реформистичким идејама XVIII века, стичући основна знања из филозофије и књижевности. Преко Албаније и Венеције вратио се у Далмацију и припремао своја прва дела.

Доситеј постаје проповедник у Скрадину 1770. године, саставља поучни зборник „Венац од Алфавита“, завршава „Ижицу“ и преводи Христоитију Антонија Византијског.

Боравећи и школујући се у Бечу, Модри и Пожуну (Братислави), упознао се са средњеевропским просветитељством и заинтересовао за културно-просветне и социјалне реформе. Обишао је Италију, Румунију и задржао се извесно време у Сремским Карловцима, тадашњем најзначајнијем српском културном центру.

На његово даље образовање благотворно је деловао боравак у западној Европи. У Халеу је слушао филозофију и теологију, у Лајпцигу физику код чувених професора. Просветитељски рационализам узео је за филозофску основу свог програма, везујући га са практичним потребама свог народа. У Лајпцигу је штампао своје програмске и друге списе, међу којима се истичу „Писмо Харалампију“, „Живот и прикљученија“, (1783) „Совјети здраваго разума“

и „Слово поучително“ (1784) и „Басне“ и други део „Живот и прикљученија“ (1789). Путовао је затим у Париз и Лондон, где је преводио Езопове басне са грчког на енглески. Тринаест година је живео и радио у Бечу, где је 1793. године издао „Собраније разних наравоучителних вешчеј“. Радио је четири године у Трсту, а у Венецији је штампао своју „Етику“ (1803).

На вест о Првом српском устанку у Србији, ступио је у везу са Карађорђем и дошао да својим силама и знањем помогне устројству нове државе.

Објављује Песну на инсурекцију Србијанов (Венеција, 1804), у народу познатију као **Востани Србије**, химну буђењу Србије из вековног ропства.

У ослобођеној Србији провео је пет последњих година живота, од 1807. до 1811, дајући огроман допринос „просвешћенију“ и „изображенију“ свог рода. Основао је Велику школу - будући универзитет 1808. године и Богословију 1810. Као члан Правитељствујушчег совјета био је први министар просвете у Србији.

Посмртно су му објављени Мезимац (1818), Списи из Далмације и Писма, а сабрана дела су изашла током 19. века у три маха (уз једно незавршено издање), као и 1911, 1961, 2007-2008 (издање Задужбине „Доситеј Обрадовић“). Овако мали број издања сабраних дела Доситеја Обрадовића показује да његово дело и даље представља велики изазов за издаваче.

У својим многобројним списима, који су много пута прештампавани и објављивани у разним приликама и формама, изложио је просветитељске идеје XVIII века, а најбитнија филозофска, педагошка, друштвено-политичка, културна и просветна питања тадашњег времена прилагођавао је потребама културе и посвете свог народа. Приближио је Србији Европу и свет и отворио прозор за продор нових културних и цивилизацијских тековина.

Доситеј Обрадовић умире у Београду, 28. марта 1811. године. Сахрањен је у порти београдске Саборне цркве.

Његово тело два пута је премештано, 1837. због зидања нове Саборне цркве уместо старе и 1897. године, да би се његов гроб поставио напоредо с Вуковим, чији су посмртни остаци те године пренети из Беча.

Преузето са сајта Доситејеве задужбине
<http://www.dositejeva-zaduzbina.rs/>

„Ништа ми на свету није милије ни љубезније од мојега рода, но колико га више љубим, толико сам му више дужан правду и истину представљати и говорити. Рад сам срцем и душом после Бога, који ме је створио, мојему милому народу угодити, обаче не лажући и истину светлу као сунце под ноге бацајући, притворно и лицемерно за хатар пишући. А знам да мој поштени и славни српски род то од мене неће ни искати.“

*Доситеј Обрадовић,
Изабрани списи, стр. 128.*

ДОСИТЕЈ

о потреби за духовним просвећењем

Доситеј Обрадовић представља врло важну појаву у историји српског народа. Његове мисли и дела су значајна и то не само у оквиру образовања и просвете.

Можда је мање познато да је Доситеј настојао да буде и својеврсни реформатор традиционалних српских верских схватања. У својој младости, био је задивљен догмама које су произилазиле из древних црквених књига, желећи да својим животом подражава житија православних светаца. Сматрао је да се у тим књигама налази спасоносна истина - једино исправно тумачење хришћанске вере. Касније је, са много више мудрости и знања, као и животног али и духовног искуства, писао о свом тражењу истине еванђеља и њеном налажењу. Као и многи други, пре и после његовог доба, схватио је да наша лична уверења, у која спадају и религијска, не морају увек да буду потпуно исправна.

У оквиру хришћанске религије постоји велики број цркава и верских заједница. Све оне у себи носе неке посебности по којима су препознатљиве. Неке од њих представљају традиционалне цркве којима поједини народи, по крштењу њихових праотаца, припадају вековима. Неке друге су вишенационалне у чије се чланство не ступа одмах по рођењу, већ слободном вољом одраслих појединаца. Сасвим је разумно поставити питање: Да ли је свеједно којој цркви односно религији припадамо? Да ли је наша припадност одређеној цркви одређена самим рођењем у оквиру неког народа?

Једна од изражених карактеристика многих људи јесте пристрасност (субјективност). Она у религиозном промишљању подразумева заступање становишта да је свако од нас баш тамо где је требао да буде, односно да се налази у „правој вери“ односно цркви. Наравно, овакво размишљање (иако веома раширено) је очигледно погрешно, јер њега заступају припадници најразличитијих вера и рели-

гија. А подразумева се да не могу сви да буду у праву. У свему овоме још већи проблем представља чињеница да се припадност цркви и истинитост њених учења углавном не доводи у питање код већине припадајућег народа, тако да појединци, који се усуде да буду слободоумни, почињу да „штрче“ из друштва у коме се налазе.

Један од светлих примера из српске прошлости, који се усудио да у светлу Христовог еванђеља преиспита како своја тако и веровања свога народа, свакако је Доситеј Обрадовић. Он је преиспитивању информација, које долазе до сваког од нас, приписивао велику важност. Ево једног његовог исказа о неопходности истраживања истине и њеног разликовања од онога што представља њену супротност:

„О, колико смо нерадиви у истраживању истине! Злато кад узмемо у руке, није нам доста да нам ко каже да је злато, но сами разматрамо има ли у себи знаке правога злата: је ли тешко и савија ли се као чисто злато. А за истину, која је сама злато ума нашега, не старамо се толико. **Што је ко из почетка чуо, при оном остаје – не дамо себи труда за истражити и распознати праве знаке чисте истине, а што је горе, не смемо ни мислити, бојећи се да не прогледамо.** Стара је басна, но добра, да истина, будући нага и хотећи да и друге свлачи и да их наге, такове какви су, показује, видећи да је зато људи добровољно не трпе но да на њу мрзе, она је побегла и сакрила се у један бунар. **Зато ко жели к њој доћи, ваља да свуче са себе сва своја мњенија и мудрованија,** јер иначе неће бити примљен.“¹

Доситеј је донео исправан закључак. Уколико желимо да спознамо истину у вези било ког предмета кога проучавамо, па тако и у вези исправности верских учења које и сами заступамо, морамо да будемо отвореног ума и спремни да је прихватимо макар како она гласила. А то подразумева и извесну могућност да у неким ставовима

---

¹ Изабрани списи, стр. 77, 78.

нисмо сасвим у праву. Или можда ни мало. За особу која себе назива хришћанином, а није претерано заинтересована да сазна да ли је њено веровање и религијска пракса заснована на Христовом учењу или пак на неким другим темељима, Доситеј је писао:

„Овакови, ако је христјанин, он је само по случају христјанин; што год верује и твори, **из самог обичаја и верује и твори**; нити ти он мари нити се миче да прораспита шта је наш человјекољубиви Спаситељ учио и заповедио, **шта ли су људи на неколико стотина година после њега измислили и придодали**“.²

Чињеница коју је Доситеј исправно уочио јесте да је и у хришћанству присутна пракса која постоји и у другим религијама, а која се састоји у томе да изворно учење оснивача религије бива допуњавано, мењано и различито тумачено од стране каснијих верских ауторитета. Управо пракса придавања различитих учења и ритуала, на оно већ првобитно постојеће, јесте оно што касније, кроз време, сачињава основну разлику између различитих верских покрета у оквиру исте религије. По уверењу нашег просветитеља, до кога ћемо неизбежно и ми доћи, постојала је (и још увек постоји) одређена разлика између Христовог учења (које је записано у Светом писму Новог завета) и црквених догми које су настале вековима после апостолске ере. Пишући о духовној ситуацији у којој се нашао српски народ прихватајући византијско православлје, Доситеј је изјавио:

„Грци су људи као и остали људи, могли су се ласно преварити као и други, а ми од њих примили, пак се нашли у истом шкрипцу, пак сад све друге за преварене држимо, а сами себе чисте као сунце! Кад смо тако готови све друге муштрати и судити, није ли праведно и време већ да и сами себе мало промуштрамо и попросудимо? Чини ми се да је ово најпааметније. Кад су Грци и Латини од Христовог апостола примили христјански закон, **онда није било**

---

² Изабрани списи, стр. 259.

ни часнога дрвета, ни икона, ни светих телеса, ни моштију, ни костију, ни канона, ни ирмоса, ни тропара никаква, ни најмањег кондака. За све то блажени и свети апостоли нису ни речи ни слова нити знали нити мислили. А наши словенски народи примише христјанство неки од Грка, а неки од Латина. Но кад? На девет стотина година после апостола. Сад нек ми каже ко зна: **шта се није могло за девет стотина година изумити и натрапати?**³

„Сваки народ и језик имаде своје оце и учитеље; ови ти почеше тумачити⁴ евангелије, као да ово без њиховог тумачења ништа не би ваљало; почеше ти се испочетка супротстављати, пак укоравати и псовати; разделише се, проклеше се, анатеми и врагу један другога предадоше, и међу браћијом христјани учини се веће смушеније него при вавилонском тороњу, и наместо слатке евангелске љубави уведе се велика мрзост и вражда. **Пак за учинити да ово раздјеленије и мрзост остану вечне, уведоше различни народи различне обичаје и церемоније; уредише и установише да све правоверије и благочестије у ови обичаји и церемонијама состоји се.** Зато сад пред сујеверним очима ништа не служи ако ће ко свето евангелије веровати и ако ће добродјетељан бити како исти Сократ. Ако он те и те обичаје, церемоније и светковине не држи, он је безбожник. (...) Но и ово мало ко буде с расузденијем и са правом љубављу к истини прочитати, доста ће му бити за познати да **сви обичаји и церемоније без љубави евангелске нису ништа друго него сујеверије.**⁵

Порука управо прочитаних закључака јесте да је током векова традиционално хришћанство попримило многа веровања, као и обреде и обичаје који се нису изворно под-

---

³ Сабрана дела, стр 687-688.

⁴ Доситеј је на овом месту користио реч: толковати.

⁵ Изабрани списи, стр. 274-275.

разумевали. Доситеј говори о томе да су Словени примили хришћанство девет стотина година после апостолске ере - на чијем почетку није било поштовања икона, светаца, њихових моштију, као ни многобројних ритуала. Став који је изнео овом приликом јесте да су током поменутих векова, од стране Грка и Латина, у изворну хришћанску поруку унети и елементи који су њој у почетку били потпуно страни, те да се у том случају ради о сагрешењу оних који нису довољно марили за очување изворне Христове и апостолске науке. Што је још горе, према речима просветитеља, обичаји који су уведени у хришћанску догму у послеапостолској епохи, и који нису представљали Христову науку већ људска тумачења, постали су главни узрок подела, свађа па и верских ратова међу хришћанским народима.

На овом месту било би значајно да прочитамо и казивања једног српског владике који је на Доситеја имао велики утицај. Уочавајући да постоји велики раскорак између вере еванђеља и црквених учења, православни епископ Георгије Поповић (епископ нишки, па темишварски, живео до 1757. год) о читању Светог писма и слободоумном расуђивању о духовним истинама, насупротив слепој послушности древним црквеним догмама, изрекао је следеће:

„Бог праведни и милостиви саздао је човека слободна, дао му ум и разум да га у свако време воде и просвештавају. Стари су мислили за себе, а ми ваља да мислимо за нас; нисмо ни ми од пања отесани. **Људи смо словесни, умом и разумом од Бога обдарени, а при том имамо у руку Јеванђељије Христово и апостолске науке** – што је, дакле, потреба да нас други за нос вуку? Нити је право ни поштено.“⁶

„Но, није ли нам слободно расудити је ли могуће да Дух Свети другојаче кроз апостола Павла учи и узакоњава, а другојаче кроз свете оце? На овај начин Дух би Свети самом себи противречио, данас на један начин учећи, а сутра на други, и не би му се могло ни у једној ни у другој

---

⁶ Изабрани списи, стр. 94.

ствари веровати; но то није могуће ни помислити. **Што год Дух Свети једанпут узакони и установи, то мора во век века непоколебимо и свето остати.** Људи често пута сами себи противрече и противузаконљивају, јер су људи подложни погрешкама; а Дух Божији, вечна истина, безгрешни и савршени, никад ни у чему нити може нити хоће себи противречити ни противузаконљивати нити у чем погрешити. **Зато, дакле, ако су свети оци у чемгод против науке апостола Павла поступили, нека ми опросте, они су могли као људи у том погрешити, против јавне Духа Светога науке, кроз апостола Павла предате, мудрујући и установљивајући (...)** Али је било много светих отаца!? Ништа то не чини. Да их је хиљаду пута толико било, да се сав свет сложи, да анђео с неба дође и да учи што против апостолске науке, не ваља примити ни веровати. Ово не велим ја него сами Дух Свети из уста апостола Павла (епископ мисли на стихове из посл. Галатима 1:6-10; прим. аут.). „Немојте сваком духу веровати, но искушавајте је ли од Бога“ – учи нас исти они који је из прсију Спаситељевих мудрост прихватио⁷, Јован Богослов (1. посл. Јованова 4:1; прим. аут.). **Како ћемо их, дакле, искушавати? (...) Је ли сагласно првој науци Светога Духа? И ако није, није од Бога; Бог своју вољу никад не измењава.**⁸

Епископ Георгије и јеромонах Доситеј су заступали потпуно исправне духовне ставове. Они су подразумевали снажну жељу за очувањем првовековног хришћанског учења у односу на стремљења да се вера еванђеља замрачи каснијим додавањима црквених традиција.

У даљем тексту ове књижице упознаћемо се са врло важним Доситејевим становиштима, која су у потпуности складна са Христовим и апостолским учењем, и умовањем здравог човечанског богомданог разума.

---

⁷ На овом месту епископ је користио реч „почерпао“.

⁸ Изабрани списи, стр. 92-93.

ДОСИТЕЈ

о неопходности преиспитивања религијских учења и сопствених духовних ставова

„Љубезни српски народе, немој ти мени за зло прими-ти што ја нека наша злоупотребљенија обличавам; време је већ, за живог Бога време, да почнемо слободније и раз-умније мислити. Докле ћемо туђе погрешке осуждавати, а наше скривати и оправдавати? Нико се неће ва вјек вјека исправити и побољшати друге укоравајући. **Разуман и правдољубив човек од себе најпре почиње: себе испитује и сматра, себе суди и осуђује; нити себи прашта ако у чем криво има.** Ако ли ме ко из своје просте ревности осуди и похули, време ће показати да није имао право. Ништа ми на свету није милије ни љубезније од мојега рода, но колико га више љубим, толико сам му више дужан правду и истину представљати и говорити.“⁹

„Што мислиш, зашто су друго Христа распели и убили? Низашто друго него зато што је хтео народу очи отворити и показати које је чисто правоверије, које ли сујеверије.“¹⁰

У управо прочитаним исказима српског просветитеља уочавамо његову жељу да се, по угледу на Спаситеља Исуса, ухвати у коштац са великим проблемом који вековима постоји унутар хришћанске религије.

Наиме, у време док је Господ ходио израиљском земљом јеврејски народ се налазио под вишеструком стегом. Једна од њих односила се на проблеме које је са собом носила окупација земље од стране Римљана, а друга је била духовне природе и састојала се у погрешном схватању Бога и Његовог закона. Као што то често бива са људима, Јевреји су врло реално осећали физичку и менталну тешкоћу коју им је наносила неслобода и потчињеност

---

⁹ Изабрани списи, стр. 127.

¹⁰ Изабрани списи, стр. 257.

Риму, док духовне тешкоће која их је притискала готово да уопште нису били свесни. Терет непознавања или погрешног разумевања Бога, будући да се тиче нематеријалне и чулима неспознатљиве реалности, веома је тешко открити без поседовања специјалног Божијег откривења односно просветљења које Господ даје Светим Духом.

Једна од препознатљивих карактеристика религиозног човека јесте настојање да тајанственост духовног света опише и објасни на себи својствен начин, односно уз помоћ обредних радњи и симбола који му помажу да схвати несазнатљиво. Притом, верници посежу за осмишљањем посебних објашњења духовне стварности која их окружује, утискујући у већ постојеће божанско откривење сопствени печат понекад недовољног разумевања истина из света оностраног. Духовна ситуација у Израилу у Христово време, као и током векова пре његовог утеловљења, била је управо таква и Господ је морао да на то упозорава свој народ. Народни учитељи су, наиме, уместо послушања Божијег закона, смислили читав низ правила и прописа који су погрешно представљали свето откривење записано кроз Мојсија и пророке. Господ Исус Христос је, цитирајући упозоравајућу Божију поруку дошлу кроз старозаветног пророка Исаију, обелоданио својим савременицима чињеницу да се налазе на истоветној духовној странпутици на којој су се налазили и њихови древни преци:

„А он им рече: добро пророкова Исаија за вас лицемере, као што је написано: Овај народ ме поштује уснама, а срце је њихово далеко од мене. **Узалуд ме поштују учећи науке које су људске заповести.** Оставивши Божију заповест држите људско предање [прања крчага и чаша и друго много што шта такво чините]. И говораше им; **лепо укидате Божију заповест да сачувате своје предање (...)** **укидајући Божију реч својим предањем што сте га предали;** и много што шта тако чините.“¹¹

Духовна странпутица о којој говоримо огледала се у постојању људског предања којег су Израилјци сматрали

---

¹¹ Еванђеље по Марку 7:6-13

„светим“, а које је на погрешан начин представљало Бога и Његову Реч. Господ Христос је својим навођењем старозаветног текста овом упозорењу дао додатну снагу, нагласивши да је богослужење које се заснива на људском предању узалудно поштовање - засновано на укидању а не на држању Божије Речи.

Проблем постојања „предања“ постоји и у оквиру многих хришћанских цркава. Управо она представљају главну препреку у комуникацији између припадника различитих хришћанских традиција, јер су настајала у различитим временима и различитим поднебљима. Свето писмо је свима заједничко, али оно што раздваја и разликује цркву од цркве јесте различитост предања односно верских традиција из ближе и даље прошлости.

Но, не само да људска предања раздвајају цркве а самим тим и људе односно народе који њима припадају, већ на исти или још озбиљнији начин удаљавају људе од јасне светописамске поруке односно од Бога самога.

Поштоваоци религиозног традиционализма који се управљају према људском предању (које представља негирање истинитости поруке Речи Божије њеним погрешним тумачењем), нису ни свесни чињенице да се налазе у великом духовном проблему. Религијска традиција која је настала кроз уплив многобожачких и паганско-филозофских вредносних система, а која представља значајан део црквеног предања¹², до те мере искривљује јасну еванђелску Христову науку – да је практично доводи до нивоа непрепознатљивости.

---

¹² За детаљније упознавање са историјским чињеницама везаних за ову тему, препоручујемо следеће наслове: „Православље обасјано еванђељем“, „Свето писмо и традиција Православне цркве“, „О рођењу Христовом“, „Васкрсење Христово“ као и „Трагом просветитеља“ аутора Ивице Стаменковића. Ове књиге могу (бесплатно) да се преузму са интернета у електронском формату преко портала: www.hriscanstvo-pravoslavje.com, као и да се набаве код Удружења Богопознање. Осим књиге „Православље обасјано еванђељем“ (која је на продају), остале књиге се шаљу на поклон - бесплатно.

ДОСИТЕЈ

о очувању изворног хришћанства

Народна религиозност већ вековима подразумева само површно интересовање за основне истине хришћанске вере. Она се углавном базира на обичајима и церемонијама које са еванђељем немају претеране повезаности. Иако је религиозност међу Србима од почетка '90-тих година прошлог века у порасту, као и број младих који се интересују за студирање теологије, ове тенденције ипак нису показатељ народног интересовања за светописамску (библијску - новозаветну) веру по угледу на Доситеја и остале еванђелски просвећене људе из наше прошлости.

Упитан како ће реаговати уколико буде проглашен јеретиком, односно кривоверцем који српски народ заводи на странпутицу упозоравајући на погрешност верских учења које је проповедала и одобравала званична црква, Доситеј је свом пријатељу одговорио на следећи начин:

„Добро, добро! Али ти знаш да твоји Србљи, који нису научени слободно мислити, како те новине од тебе чују, рећи ће да си јеретик.’

Нек реку што им драго. Ја се уздам да ће време показати да нису право имали. А неће сви рећи, не бој се. (...) А и време је да прости народ не варамо. Познајући чисту истину, и не казујући ју, с каквом совестију мислимо пред Бога доћи? **Како би ко могао по правди рећи да сам јеретик, видећи јасно да ја ништа друго не подвргавам разеје чисту јевангелску и апостолску науку? Новине никакве не уводим, него и оне које су против светога јевангелија уведене, одмећем.** „Никога не проклињите, но благосливљајте. Ради човечески преданија не остављајте заповести Божије.“ **Ово је кротка и блага Христа Спаситеља наука – ово ја мудрујем.** Зашто ће, дакле, рећи да сам јеретик? С моје стране ево шта ћу им ја рећи: „Поштени роде српски, мила браћо, немојте ме укоравати ни осуждавати. Ра-

судите да ово што вам говорим, не говорим ни за какав мој интерес; не иштем од вас никаква достоинства, не иштем богатство. Желим и иштем вашу ползу и исправленије.“¹³

Доситејев одговор заслужује посебну пажњу. Не ма рећи, наиме, за непријатности које су могле да дођу од стране црквених великодостојника, храбри српски просветитељ је, следећи свога Господа који је утеловљена Истина, желео да своме роду објави благословено Христово учење и то управо онакво како су веровали и ширили апостоли на почетку хришћанске ере. Доситеј је, проучавајући еванђеље умом који је био неспутан традиционалистичким ограничењима, био у прилици да брзо схвати да многобројна црквена учења заправо нису православна, односно у библијском смислу правоверна. Једино православном Доситеј је називао Христову и апостолску науку¹⁴, док је сва остала учења настала током векова, а која су своје извориште имала у многобоштву или разним филозофским правцима, одбацивао као примесе које утичу на онечишћење изворног хришћанства.

Духовност Срба у време пре два и по века, као и у време садашње, не разликује се много од оног у Израиљу за време Господњег и апостолског деловања. Наиме, Исус Христос као и ученици у деценијама после Његовог вазнесења сусретали су се са мноштвом превртљивих људи, привремених следбеника, следбеника због материјалне користи, као и оних који би после првих потешкоћа одустајали и враћали

---

¹³ Изабрани списи, стр. 141.

¹⁴ „Нека дође највећи ревнитељ, и нека га не стоји вика с његовим анатемама, него ако је християнин, нек ми каже: наука апостола Павла није ли православна наука, да епископ, како год презвитер и дијакон, не само може но да мора бити једне жене муж? (...) Која је наука православнија и благочестивија од јевангелија Спаситељева, која обличава и укорава лицемерне и дуге молитве и постове? Виче, виче благи и једини законодавац истинаго православија и благочестија, зашто људи ради човеческих преданија пренебрегавају и остављају заповеди Божије? Правда и истина може ли православију бити противна?“ Изабрани списи, стр. 138-139.

се у пређашње стање религијског традиционализма. Посебно у моментима након што би чули проповеди које се њиховим ушима не би свиделе, или које својим ограниченим умовима нису могли да схвате. Просветитељ је добро знао да су и Христос и његови ученици, како у сопственој земљи, тако и од стране Грка, Римљана и осталих народа међу којима су проповедали, били углавном одбацивани и проглашавани непријатељима државног устројства и традиционалних обичаја на којима се градио национални идентитет.¹⁵ Само мали број људи би постајао искреним Христовим следбеницима, док су остали остајали по страни или бивали отворени противници новозаветне библијске вере.

У следећем Доситејевом наводу уочићемо исправан закључак о томе да су проповедници еванђелске истине увек представљали значајну мањину. Њихова настојања да народ просвете спасоносном истином (у исто време супротстављајући се верским кривотворинама које су међу становништвом сматране исправном вером) углавном су се завршавала одбацивањем, па чак и физичким прогонством. Разлог за тако нешто је, каже Доситеј, застрашујућа чињеница да се широко прихваћена лаж сматра истином, а проповедање истине од стране неколицине проглашава пропагирањем кривоверја:

„Сад, кад гди велико число људи неке ствари лажне за истините почитују, **ако се ко нађе да те вешти како лажне изобличава, такови, чинећи се да многе људе за преварене држи и да их сатерава у лаж, мора бити зло гледат**, почитује се за невјерника и често ограјише. **Ево за такове су вешти сви апостоли и сам Христос гоњени и убијени били**, зашто (то што је најгоре) по вишој части находе се међу свима људма такови који од оних превара свој прибитак

---

¹⁵ Види у: Ев. по Јовану 6:66; 7:5; 8:48; 8:59; 9:16; 11:45-57; Дела апостолска 4:1-3; 4:17-18; 5:27-33,40-41; 9:1-2; 13:50; 14:4-7; 14:19; 16:20-24; 17:6-8; 18:12-17; 19:23-29; 22:22-29; 23:2; 23:12-22; 24:1-9; 25:6-8; 25:24; 28:22.

и корист имаду, и зато баш ако их они и не вјерују, ништа мање хоћеду на сваки начин да их други вјерују, јер њима се тако торна конат. Овакови су дакле први који, како се која истина њиховим интересом противна појави, намах: „**Црква и закон пропаде!**“ *вичу*.¹⁶

Исповедање као и излагање библијске вере која се базирала искључиво на најстаријим хришћанским изворима (које називамо књигама Новог завета), и која није подразумевала спровођење у дело религијских правила насталих у вековима после апостола, показала се као велики изазов за Доситеја Обрадовића. Због својих иступања у којима је критиковао тадашње свештенство и монаштво, као и високе црквене достојанственике - због необјављивања еванђелске истине и држања народа у мраку духовне непросвећености, Доситеј је поред симпатија против себе навукао и мноштво критика. Као и у ондашње време, за његовог живота, тако и у садашње, његови верски неистомишљеници пребацивали су му да је потпао под утицај нецрквених идеја са којима се сусретао током боравка у Европи. Идеолози источног традиционалног хришћанства, не желећи да се одрекну вековног предања, сваки позив за усвајањем чисте вере еванђеља без многобожачких примеса називају отпадом од отачке верске традиције.

Одговарајући на питање да ли је он, који је најпре постао монах а потом примио и чин православног свештеника, променио веру па због тога тако наступа, Доситеј је изјавио:

„Еда ли сам закон мој и веру изменио? Нисам, нити ћу док сам год жив. Но научио сам боље и разумније сврх мојега закона и вере мислити и судити. Књиге учених људи дале су ми способ, **правоверије од сујeverија распознати и чисто евангелско ученије од човеческих свакојаких преданија и придодаванија...**“¹⁷

Читаоци Светог писма веома добро знају да су се Христос и апостоли сусретали са великим противљењем

¹⁶ Сабрана дела, том први, Просвета, Београд 1961. стр. 594.

¹⁷ Изабрани списи, стр. 258.

од стране религиозних људи. Њихови противници су биле народне верске старешине, књижевници и рабини, који су важили за ауторитете у тумачењу светих текстова. Са друге стране, Исус из Назарета и његови ученици представљали су групу младих људи која није похађала високе теолошке школе а која се и поред тога усудила да противречи званичним верским властима и оптужи их за лицемерје и вођење народа погрешним путем.

Размишљајући о тешкоћама на које просветитељи наилазе желећи да из народа искорене старинске наопаке обичаје и веровања, као и одговарајући на питање како је могуће да у тим истим народима постоје учени људи, који верске књиге познају изузетно добро па ипак остају при својим најранијим становиштима и постају љути противници проповедања истините поруке еванђеља, Доситеј је писао:

„Боље је што не знати него наопако и зло знати. Сви учени људи врло добро знаду колико је мука, и да се на стотине година време изискује за искоренити из једнога целог народа нека **луда сујеверна и човеческому роду вредителна мудрованија, којима су се материним млеком задојили и напунили, и која су им се у крв и у мозак замесила и претворила.** Ласно би било научити људе оном што не знаду, али декдер се нађе ко ће их одучити од онога што знаду. То није могуће, ван да би Свемогући Бог чудо хтео учинити. Зато од деце ваља добро почињати. (...) Ево, браћо моја, још једна ствар; не знам да ли је чуда или сијасета достојна. Међу исти просвештени народи има људи који сав живот свој с књигама проводе, пак се од неких њих налазе такви да оно што су најпре научили и себи једном здраво у главу завртили, **ако ће бити и криво, мрачно, неразумително, очевиднога противречја пуно** и, на кратко рећи, сасвим absurdum, то јест бесловесно, **они се тога држе као слепац плота. А зашто? Низашто друго него само зато јер су то најпре чули и примили.** Предлаже им се друго, чисто, јасно и незлобиву детету ласно разумително, које да хоћеду мог-

ли би опипати и познати: **нећеду, него стоји их вика на све што је ново, горе него на бесна курјака.**¹⁸

Један од најважнијих Божијих дарова датих човеку јесте могућност избора и критичког преиспитивања примљених информација. Са друге стране, карактеристика многих религија јесте узурпирање права на поседовање и познавање божанског откривења. Многе нехришћанске религије, али и многи правци у оквиру хришћанства су за себе узели право да тврде како представљају једину богомдану веру коју човечанство треба да следи, и то без и мало сумње. Сваки нови поклоник неке од религија од самога почетка бива учен да је самим приступом верској групи постао део „изабраног Божијег народа“ или „правог Божијег пута“. Тумачење верског учења које је у дотичној групи разрађено изгледа савршено складно, јасно и логично, а било каква сумња разгони се страхом од бо-гоотпадноћа, Божије казне због малOVERVERJA или потпуног губитка спасења. Управо из овог разлога, према Доситејевим речима, чак и добри познаваоци еванђеља међу вођама различитих традиционалних али и новонасталих хришћанских цркава, избегавају било какву сумњу у исправност сопствене црквене традиције. Пошто су у њој живеле и умирале генерације њихових предака, чини им се неразумном и сама помисао да би они требали да ту традицију напусте или макар само нешто у њој промене.

Наш српски народ и његове верске вође ни мало не заостају за осталима у оваквом религиозном схватању. Широко је раширена свест о томе да Православље представља веру наших отаца, иако је заправо чињеница да су Срби векови-ма најпре били многобошци а не хришћани, а да су касније били како под папским (римокатоличким) тако и под византијским утицајем. Опредељење већег дела српског народа за византијско православље је настало због наклоности владара, као и осталих политичких и историјских околности, а не само из духовног разлога тобожњег распознавања

---

¹⁸ Изабрани списи, стр. 307, 308.

„правоверја од латинског кривоверја“.¹⁹ Наравно, одређени број Срба је кроз историју био и остао у римокатоличкој вери,²⁰ док се они који се позивају искључиво на Христа и апостоле, а не и на црквене оце и саборе, од стране верске већине сматрају протестантима (који су познати по начелу „Sola Scriptura“ тј „само Свето писмо“). Једна од познатих протестантских група се назива лутеранима (по немачком реформатору Мартину Лутеру са почетка XVI века), а са примедбом да је „лутеран“ се сусрео и Доситеј пре више од два века. Један од његових познаника који га је критиковао због поседовања еванђеоске вере неоптерећене традицијом, монах Серафим, у свом писму оптужио је Доситеја за лутеранство. Овај није био изненађен таквом опаском, ипак додајући да, уколико се он - који указује на Христа прозива лутераном, онда тај назив приличи и Христу и апостолима:

„Али ко сме сад апостола Павла или самога Христа за свидјетелство примити? Намах истом чујеш ни пет ни девет него: луторан! Какви смо људи, Серафиме, помагај!

---

¹⁹ Стефан Немања је, на пример, најпре био крштен у римокатоличкој цркви, као и његов син Вукан који је владао Зетом у којој је римокатоличка вера имала доминантан утицај. Вукан (Немањић) је око 1200. године покушао да од папе Иноћентија III добије за себе краљевску круну, али у томе није успео. (http://sr.wikipedia.org/wiki/Вукан_Немањић). Са друге стране Вуканов брат Стефан (Немањић) је 1217. године звање „првовенчаног“, односно првог српског краља, добио тако што је био крунисан од стране посланика римског папе Хонорија III (http://sr.wikipedia.org/wiki/Стефан_Првовенчани). Ово се десило непуна два века након раскола Источне и Западне цркве и међусобне екскомуникације, што ће рећи да је Стефан Немањић „овенчан“ краљевском круном од стране - према православног тумачењу - анатемисане (проклете) римокатоличке цркве и њеног поглавара.

²⁰ Неки од најпознатијих Срба римокатоличке вере у XIX и XX веку били су историчар права, министар правде Црне Горе др Валтазар Божишић (http://sr.wikipedia.org/wiki/Валтазар_Божишић); потом правник, преводилац и дипломата краљевине СХС др Лујо Бакотић, који је сачинио превод Светог Писма на коме је радио пуних двадесет година (http://sh.wikipedia.org/wiki/Lujo_Bakotić); и добитник нобелове награде за књижевност, академик и дипломата Краљевине Југославије Иво Андрић (http://sr.wikipedia.org/wiki/Иво_Андрић).

Христа преблагога Спаситеља и апостола Павла на очигледце полуторанисмо!²¹

Једна од главних оптужби коју је на његов рачун упућивао монах Серафим била је да он, Доситеј, борећи се против сујевеља заправо поткопава хришћанску веру српског народа. По Серафимовом мишљењу, Доситејево настојање да народ одврати од небиблијске и противбиблијске вере, представљало је опасност да народ изгуби веру какву је поседовао. Наиме, Доситеј се противио поштовању светаца, њихових икона и моштију, начину живота калуђера и црквеним постовима као тобож обавези коју Бог прописује. Такође, противио се сујевељима, попут оног које се данас везује за „дрвено слово“ у црквеном календару - за које народ сматра да ће га стићи Божија казна уколико на тај дан буде нешто радио, као и многим другим празноверјима.

Будући да се религиозност српског народа одвијала око напред наведених веровања, Серафим је био веома близу истине када је сматрао да ће „народ да остане без вере“ уколико Доситеја буде послушао. Ипак, мудри просветитељ није имао жељу да српски народ без вере остави, већ да из ње искорени оно што не почива на Светом писму, те да уведе и установи оно што је Христово и апостолско – а што у народном вероисповедању није било присутно. Доситеј је желео да народ своју нерасудну и на Библији незасновану црквену традицију замени светим Христовим еванђељем, те на тај начин постане баштиник много узвишенијег и благословенијег исповедања. Наравно, највећа препрека која се нашла пред Доситејем се састојала баш у томе што су црква и народ своју небиблијску традицију прогласили управо оригиналном хришћанском вером, па нису сматрали да је борба против дугих постова, икона и моштију борба против празноверја већ против праве вере.

Ипак, на библијски правилан начин дефинишући разлику између правоверја и кривоверја, као и чињеницу да ће укидање кривоверја бити од велике користи за напредовање вере еванђеља, Доситеј је одговарао:

---

²¹ Изабрани списи, стр. 270.

„Велиш ми да назим добро да поткопавајући сујеверије не обалим правоверије. Не бој се тога, Серафиме нимало! Може се сујеверије поткопавати и искоренити не само без најмањег правоверију притрунка и убитка, него јоште на велики успех и ползу истинога правоверија и благочестија. (...) Што ће мрак с сунцем, што ли ће лажа са истином? **Правоверије је за истинито и извесно свето евангелије држати и ништа не примити што није евангелију, здравоме разуму и ползи општеј согласно.**“²²

Поред борбе против у народу присутног сујевеља и заосталог паганизма обученог у хришћанске обичаје, Доситеј је врло добро приметио да су многе одлуке црквених сабора као и учења појединих отаца такође биле погрешне, те да одударају од учења која су објављена у Библији. Наглашавајући да је само Бог савршен и без греха, Доситеј је приметио:

„Време је већ да народ позна да су црквени оци људи били и да су у многима стварма погрешили. И није се чудити; људи никад до века, ако ће и свети бити, не могу бити безгрешни. То је све залуду; сам је једини Бог савршен и без греха.“²³

Иако није био црквени великодостојник (епископ) који би у народним очима поседовао ауторитет да поучава о духовним темама, већ особа која се сусретала са одобравањима али и противљењима, Доситеј је сматрао да знање и духовно искуство, које је до тада стекао, представља благослов који треба да пренесе на друге. На приговоре да нема права да врши утицај који подразумева „поткопавање“ званичног црквеног учења, Доситеј је одговарао да је сам Бог тај који му је поверио одговорност духовног просвећивања српског народа:

„Питаш ме: ко сам ја, и ко ми је дао власт учитељски тон узимати! Између толиког множе-

---

²² Изабрани списи, стр. 273.

²³ Изабрани списи, стр. 139.

ства Србаља хотео је Бог да се и ја родим; словесни човек будући, имам богодану и природну власт другима мисли моје сприопштавати, и што сам добро и паметно од других чуо и научио другима казивати. (...) **Ето ко ми је дао власт: Бог, који ми заповеда да моју дужност чиним.**²⁴

ДОСИТЕЈ о бескомпромисном исповедању вере еванђеља

У одговору монаху Серафиму, који му је упутио писмо пуно „добронамерних“ критика, односно „пуно вике и укора, и што је јошт смешније, претње!²⁵“, Доситеј је одговорио да једином својом грешком сматра то што није „много више против ових ствари против којих говорим говорио.“²⁶ Иако нам је и до сада постало јасно да је највеће Доситејево настојање било да међу људима завлада искрено братољубље, уз поштовање еванђеља које подразумева веру у Господа Исуса Христа, ову тежњу потврдићемо и другим његовим исказима. Наиме, пишући да су религијска (црквена) предања главни узрок многих проблема који настају у људском друштву, као и да њихови заблудели пропагатори испољавају „ревност“ коју Бог од њих не захтева (јер уместо да изграђују хришћанску духовност код себе и других они је, не бивајући свесни, руше), Доситеј је писао да би најбоље било да се сва предања оставе по страни, и прихвати чиста Христова наука:

„У сваком роду и језику они су људи ужасни који хоћеду за Бога више да ревнују и да се старају него што сам милостиви изискује Бог, и који мисле: да њих нема, сва би Божија слава пропала. Нико није тако славу истинаго Бога искао као

---

²⁴ Изабрани списи, стр. 260.

²⁵ Изабрани списи, стр. 253.

²⁶ Исто, на стр. 253.

Исус Христос, но он у свему Евангелију показује да сва слава од стране људи к Богу у томе се састоји да верују у Бога и да га љубе, да живу праведно и поштено. И ни на што преблагослени син и слово Божије није викао него на злобу, на неправду и на притворно лукавство. А да кад је ово овако бивало, како се из овога што смо рекли види, од Адама и до данас, може ли ово, и хоће ли кадгод престати? Може врло ласно и хоће тада **кад сви оставимо преданија човеческа на страну, из којих се ништа не рађа него кавга и мрзост, а примимо чисту Христову науку**, из које би се родио свети мир и слатка свеопшта љубов и свака правда и добродјетель.²⁷

Иако је ова Доситејева препорука потпуно исправна, а то је доказиво многобројним текстовима из Светог писма и црквене историје, до њеног усвајања није лако доћи. Наиме, непобитна је чињеница да традиционалне цркве највећи број својих догми базирају не на Библији већ на сопственој традицији, односно учењима тзв. светих отаца и сабора, који су довели до уобличавања црквених предања каква данас постоје. У исто време, ревнујући за управо такву црквену традицију, њени заступници не дозвољавају да се у њиховим умовима зачне чак и помисао о њеној погрешности. То наравно из разлога што би на тај начин исказали „малOVERJE“ према „божанским истинама“ које се заступају у баш њиховој религијској организацији – и у ни једној другој. У исто време, све ове „ревнитеље“ веома мало занима што иста таква уверења провејавају умовима и људи на другим меридијанима, који захваљујући својој необјективности (односно субјективизму), и своје верске традиције сматрају непогрешивим, иако су можда потпуно опречне традицијама оних првих. Не треба ни помињати да је управо овакво „ревновање“ током историје, баш како је и Доситеј приметио, довело до небројених сукоба међу племенима или народима који су бранили „праву веру“ од „кривовераца“. Ипак, све ово није чудно када знамо да се верници традиционалних цркава углавном не охрабрују

---

²⁷ Исто, стр. 333.

да самостално читају и проучавају Свето писмо, већ их се упућује да се за спорна питања вере обратe својим духовницима. А ти духовници ће их, наравно, усмерити да се чврсто држе вере својих отаца, која подразумева многобројне чинове, радње и веровања којима у Светом писму нема ни трага. Ево какав савет даје један духовник на питање како треба читати религијску литературу:

„Како је разумно читати божанске књиге?

За почетнике је најбоље да читају Житија Светих; дела Светих Отаца – за средње; Божију Реч – за савршене. Пре читања треба душу ослободити од свега што је привезује за овај свет, Богу се треба обратити кроз молитву. Оно што се чита треба пажљиво да се чита и да се слаже у срце.“²⁸

Као што можемо да запазимо, почетницима у вери (новокрштеним припадницима традиционалних цркава) се не препоручује читање Светог писма, већ „Житија Светих“. Наравно, стање „почетништва“ траје дуго, од неколико месеци до неколико година, тако да су поменуте особе препуштене читању литературе која обилује различитим примерима који имају за циљ постављање темеља на коме треба касније да се зида. Када је почетник стекао поверење у истинитост казивања из Житија, према саветима духовника, треба да настави са дуготрајним проучавањем и усвајањем учења црквених отаца – односно црквеног предања. Ово се препоручује особи која се налази на „средњем“ стадијуму духовног развоја. Наравно, треба се осврнути и на потпуно препознатљиву и уочљиву ситуацију да међу припадницима српског и околних православних народа, највећи део никада не превазиђе ни онај „почетнички ниво“. Међу Србима једва да је коме познат појам „Житија Светих“, а вера се своди на обдржавање религијских обичаја и церемонија – без дубљег расуђивања чак и о њиховом црквено-православном значењу. Уколико је већ чињеница оно што смо управо истакли, поставља се питање када ће уопште „обични верници“ доћи на ред да читају и проучавају Свето писмо

---

²⁸ Посаветујте ме оче, стр. 118.

– будући да је оно препоручено само „савршенима“ у вери? Очигледно никад, као што се обично и дешава. Читање Светог писма, уколико се оно уопште и поседује, углавном није присутно код највећег дела српског народа, а ако би се ко и усудио да отвори његове странице – од свештеника је упозорен да не сме да расуђује слободоумно, већ да се стриктно држи предањског тумачења своје верске традиције. Свако преиспитивање црквених догми, и „запиткивање“ у потрази за можда другачијим одговорима, сматра се грехом. Одговарајући на питање: „*Шта је то грех непримерене љубопитљивости?*“, духовни саветник казује:

„То је кад човека интересује оно што је изнад његовог ума и што Бог од њега захтева. На пример, где се налази ад (а не како се од њега покајањем и праведним животом избавити)? Како благодат делује преко Св. Икона? Ко је то Мелхиседек? Како се вино и хлеб при Претварању претварају у Тело и Крв Христову и слично.“²⁹

Насупрот претходном савету који се налази у књизи упућеној православним верницима XXI stoleћа, епископ Георгије Поповић је пре више од двеста година сасвим другачије говорио својим савременицима. Он их је упућивао да ничему не приступају слепом вером, већ да сваку религијску науку добро преиспитају у светлу Божије речи, односно Христовог еванђеља:

„Но веле нам: ваља веровати слепо. Чудновито зактевање! Бог ми је дао очи телесне да с њима гледам и видим, и душевне, разум, да с њим судим и расуждавам. ***Христос је дошао и по себи апостоле по свету разаслао да свет од слепоте избаве, а не у слепоту доведу.*** Зашто, дакле, да слепо верујем? ‘Ја сам свет света, говори Спаситељ, ко за мноом ходи, неће се наћи у тами.’ Свака правда и истина свет³⁰ љуби и свет иште.“³¹

---

²⁹ Посаветујте ме оче, стр. 49.

³⁰ Под појмом „свет“ у наведеном цитату епископ подразумева „светлост“ истине.

³¹ Изабрани списи, стр. 93.

Ходећи истим богомудрим стопама епископовим, деценијама касније, Доситеј је своје читаоце саветовао на исти начин:

„Зашто смо друго примили од Бога разум и словесност, развје да се њима служимо, всегда мислећи и расуждавајући? Што ја могу мислити од једног човека који ми вели: теби није допуштено ни мислити ни расуждавати, или: ако се кад усудиш што мислити, да не дрзнеш што другојаче помислити него како су они и они мислили? Што ли од другога, који ме другојачије совјетује: ‘Истинити поклоници клањаће се оцу небесноме духом и истиноју’, духом, сирјеч: памећу, разумом и словесностију, то јест знаће ком ће се клањати и зашто. Неће се клањати нити као бесловесна животнаја нити као робови, но духом као разумни, словесни, свободни и као синови, духом и истиноју, сирјеч тражиће и познаваће истину; неће се бојати ни страшити истине. Бог је истина!”³²

Дакле, преиспитивање информација а посебно верских учења којима смо заплуснути од малих ногу је више него потребно уколико желимо да на разуман начин сагледамо своје право стање пред Богом, и избегнемо опасност да будемо заведени а да тога уопште и нисмо свесни.

Неоспорно је да међу верским ауторитетима традиционалних цркава има много интелигентних, високообразованих људи. Њихова расуђивања у односу на многа животна питања могу да буду веома рационална и прихватљива за поучавање народних маса. Међутим, као што је то случај и са свима осталима, ни ове особе нису ослобођене доношења погрешних закључака, а посебно уколико су од ране младости биле под утицајем искључиво једне и то доминантне верске струје. Доситеј је у своје време писао баш о томе, казујући да један те исти човек у неким стварима може да заступа потпуно исправне ставове, док у неким другим може да буде у заблуди:

---

³² Изабрани списи, стр. 139, 140.

„Но ово је природно нерасуђенију; свако се туђој сујеверици посмејава, а своју почитује и за свету држи.“³³

„Губимо се по странпутицама, а чини нам се да смо на правом великом путу – ко нам сме рећи да нисмо? Готови смо намах на кавгу. **Свако се себи чини на правом путу, а другог суди за изгубљена.** Ко год не види, не може управ ходити, а ко год не уме мислити и судити, не може ни своја дела како ваља управити. **Може један исти човек у једном послу право мислити, а у другом врло криво.**“³⁴

Сваки здравомислећи човек ће се сложити са овим што смо управо прочитали. То наравно из разлога што управо такав здраворазумски приступ свеукупном животном промишљању доводи до све веће мудрости и спознања сопствене погрешивости и несавршенства. Ипак, као и у древним временима, у сваком народу под небом – па и оквиру Божијег народа Израиља, тако и данас, значајан број људи није спреман да мирно и сталожено сагледа чињенице које се тичу различитих сфера сопственог интересовања. Уместо тога, такви људи су спремни да се вербално сукобљавају а неретко и физички разрачунавају са идеолошким или верским опонентима – чврсто заступајући своје ставове као једино ваљане.

Епископ Георгије Поповић је исправно приметио да „стари обичаји народа имаду силу вере и закона, и како ко почне у њихове обичаје дирати, чини му се да му у веру и закон дира; мисли да му се неправда и сила чини, пак се противи и буни.“³⁵ А Доситеј у истом стилу казује да је у својим делима „неке прикладе напоменуо за представити какову силу стари обичаји имаду; и много се крат нађе човек на белају против њих говорећи. **Што је год ново, чини се простим људма необично, ако ће и најпаметније бити.** Ако ли се то јошт савише неких обичаја

---

³³ Исто, стр. 127.

³⁴ Наведено дело, стр. 62.

³⁵ Исто, стр. 102.

који се за свете почитују тиче, онда већ нити чекај нити се обзири, јер си им живац дирнуо!³⁶

Како древна тако и новија историја пуне су примера испољавања фанатизма од стране ревнитеља различитих идеолошких или верских праваца који су својим неистомишљеницима наносили велики бол и патњу. Доситејев пријатељ, кога је прозвао Зилотије (ревнитељ), подсетио га је на чињеницу да су у више наврата неки уважени људи покушавали да изврше реформу верских обреда и обичаја, али не само да у томе нису имали великог успеха, већ су и сами доспевали у велике неприлике навукавши против себе побеснелу масу бранитеља старинског поретка:

„Теби је добро познато прикљученије које се је пре неколико година једном **цариградском патријарху** случило, који је хтео пост Петров и рождества Христова од седам дана учинити, како су и из почетка били, **како се је народ против њега узбунтовао и мал’га није убио.**“³⁷

„Ми данас имадемо архијереја учених и разумних, свободних сваке сујеверице и фанатичества. Но да право речемо: **незнање и простота народа свему је узрок.** (...) Казивао сам ти пре неколико дана што се је једном нашем епископу у Вршцу случило пре три или четири године; пак сад суди, ко би био рад да га пијани и разјарени људи чупају и газе.“³⁸

„Све ја то знам, брате Зилотије, и све то што кажеш очима мојима сам гледао на калавритском и триполићком пазару у Мореји. Познавао сам и једног учитеља, именем Партенија, у Триполици, који би горко жалио против ових бедних обичаја, против којих и књигу је једну на простом греческом језику издао био. Но погоди шта је било. **Све су му књиге сажegli, и за малим је остало да нису и њега заједно с књигама спалили,**

---

³⁶ Исто, стр. 255.

³⁷ Исто, стр. 135.

³⁸ Исто, стр. 142.

и да су смели од Турака, заисто би га сажегли жива, јер се усудио био против сабора, дугих постова и мртвих костију писати.³⁹

Доситеј је био свестан тога да ће и његова писања бити различито схватана од стране читалаца, те да ће имати значајан број противника међу онима који неће желети да се одрекну небиблијских веровања и обичаја који су се вековима укоренењивали у народу:

„Ако ли се ко нађе ко буде моје простосердечно намјереније и беспристрасно писање на зло толмачити, примајући за обиду и обличеније обичаја у којима је воспитан и који се њему добри чине, знам да ће ме осудити и о мени зло говорити. Ја сам и то предвидио и нисам се томе не надао. Ко може свим и толико различним људма угодити! Ја ћу се само старати ништа против мојеј совјести и против правилама здраваго разума не писати. **Ко се задовољава само као овца ићи за другим овцама, правда да њему није потреба ни мислити ни расуждавати. Укоренењеније старих обичаја подобно је корењу великих дрва – за колико година су се углубљавала далеко у земљу, толико потребују да се осуше.**“⁴⁰

Епископ Георгије, који је Доситеју у великој мери послужио као узор за изградњу духовних ставова, ревновао је да се обичаји који нису утемељени на еванђељу прогнају не само из народа, већ и из цркве – која је осмислила и озаконила читав низ правила која нису била у сагласју са апостолском науком:

„При концу и ово је била доброга архијереја реч: ‘Чада моја, немојте помислити да ја из некакве мрзости (...) ово

---

³⁹ Исто, стр. 143, 144. Описујући на какву је опозицију од стране „православног“ народа наишао епископ темишварски Георгије, који је желео да укине разна сујеверја, Доситеј је испричао следеће: „Блажене памети господин Георгије Попович, епископ темишварски, имао је посла док је ове игре истребио. А шта су говорили о њему? „Наш је владика гори од Турчина: не да нам коледа играти, ни вампире ископавати.“ (Изабрани списи, стр. 254, 255).

⁴⁰ Изабрани списи, стр. 63.

говорим; ја на зле обичаје мрзим и рад бих да се не само из народа, колико је могуће, него и из саме цркве и алтара истребљавају.⁴¹

ДОСИТЕЈ

ПОЗИВ СРПСКИМ ЕПИСКОПИМА И СВЕШТЕНИЦИМА

Иако је знао да пре њега међу Србима није било много оних који су на отворен начин упућивали народ на поштовање Бога у складу са еванђељем, Доситеј је сматрао да неко ипак мора да буде први и отпочне борбу са нечим што у духовном и у материјалном смислу није било ни од какве користи. Црквена и народна религиозност, односно читав сплет изокренутог еванђеља, празноверја, сујеверја као и нескривених паганизма, били су елементи који су дубоко ухватили корене у народном начину размишљања, и као такви били препрека како духовном тако и материјалном благостању. Доситеј је стално имао на уму да су реформатори старих обичаја и веровања, који су доносили просвећеност, и у другим земљама углавном посматрани са неповерењем, а на њихова дела се гледало као на непознате новине које би најбоље било без размишљања одбацити:

„Ја сам чисто пред очима имао какву су буру и метавицу на себе сви они привлачили који су се усудили најпре и најпре подобна представљенија народу чинити. Но мора се кадгод ко једанпут наћи. Ајде, у име Божије, нек се почне! (...) ***Знам да ће нерасудни и невјежбе псовати и ружити, неразумни ревнитељи проклињаће и претити.***“⁴²

---

⁴¹ Исто, стр. 103. Говорећи о таквим црквеним обичајима и учењима, Доситеј је писао: „(...) Тако су свети оци установили. Иди ти збогом! То није нимало паметно. Да наши архијереји што таково данас установе, кажи по души, би ли им ко рекао да су паметни? А што год данас не може бити праведно, паметно и разумно, то није могло ни пре нас нити може после нас бити.“ *Изабрани списи*, стр. 142.

⁴² *Изабрани списи*, стр. 218.

Ипак, без обзира на то што је очекивао велика противљења, Доситеј је током свог боравка у Немачкој, где је приону на студије природних и друштвених наука, као и теологије, отпочео са штампањем својих дела. У њима је, како сам каже, имао две основне намере. Прва је била да обзнани како постојање манастира и живота у њима не доприноси развоју људског друштва, „а фторо – велику нужду науке, самога способнејшега средства **за избавити људе од сујеверија и привести их правом богопочитанију**, ка разумном благочестију и к просвештеној добродјетели, чрез коју словесни чловек на прави пут својега временога и вечнога благосостојанства долази.“⁴³

Одговарајући на писмо монаха Серафима, који му је упутио критике због јавних иступања и примедби упућених против традиционалне српске религиозности, Доситеј је одговарао да би на њему био велики грех уколико не би свим силама настојао да своју браћу, односно сународнике, извуче из духовног мрака у коме се налазе:

„Али сам расуди“ – писао је Доситеј Серафиму – „поштено, разумно и полезно мислити, пак за атар глупо-му незнанству и слепом сујевјерију не говорити; брата и ближњега свога моћи из мрачнога невјеженства извести и просветити, а не хотети, - ово је против љубови не само евангелске него и опште чловеческе!“⁴⁴

Управо из разлога свог чврстог уверења да следбеништво Господа Исуса Христа и његове благословене науке представља кључ народног духовног препорода, насупротив укорењеном ставу (који се и данас заступа) да прави благослов лежи у очувању вековних предањских веровања и обичаја, Доситеј је упутио позив српским епископима и свештеницима. Оне људе, чија је и иначе дужност да се старају о народној духовној добробити, изазвао је да снажно приону на благословени рад, који би резултовао просвећењем Срба еванђељем Христовим. Го-

---

⁴³ Наведено дело. стр. 219.

⁴⁴ Исто, стр. 257.

ворећи о томе да ће Бог народу који је у незнању можда и опростити, Доситеј је снажно нагласио да постоји и група људи којој неће бити опроштено. Ту групу, коју по његовом мишљењу сачињавају свештена лица, Бог ће осудити због греха против Светог Духа, уколико и поред познавања Библије оставе народ у мраку непознавања Божије речи:

„Но они који знаду, а не вичу колико год са свим грлом могу, пред Богом и пред људма, да се то не трпи, онима неће се опростити, јер је ово грех против Светога духа. Архијереји Божији, свештеници мирски, који читате свето Јевангелије, вичите, вичите к народу; то је ваша дужност; зато сте оци и пастири. **Не издајте чисто Христово ученије!** Благи Спаситељ ни на што тако није се срдио, кротки Божији агнец ни на што тако није се гњевио колико на сујеверије, на лицемерије и на лажливу и притворну светињу. Не бојте се народа; милији ћете, дражи и честнији народу бити кад му отворите очи ума и кад га просветлите. Дobar је народ и благ; ако ли у чему погрешава, не чини из зла срца него из незнања. **О црковни представатељи, немојте сакривати јевангелску истину.**“⁴⁵

ЗАКЉУЧНА РЕЧ

На завршетку овог прегледа мисли и дела Доситеја Обрадовића, за поучење српског народа и усмерење на Христа и његову благословену науку, осврнућемо се само на кратко на једну, раније препознату, чињеницу.

Наиме, као и у оно доба - пре више од два века, тако и у садашње време, у оквиру нашег српског али и у околним народима постоје снаге које желе да људе задрже у стању непросвећености. Овакво стање, ношено многовековним традиционализмом, огледа се у настојању да се заустави

---

⁴⁵ Исто, стр. 119.

напредовање прогресивних духовних идеја, зарад истицања „стarih, задртих и плесњивих обичаја“. Ипак, поменуте „прогресивне“ идеје нису продукт савременог света и либералног рационалистичког промишљања (како би то волели да кажу традиционалисти), већ представљају здраворазумско и право духовно расуђивање о небеском Божијем промислу и његовој светописамској објави.

У овој књизи смо се сусрели са великим бројем примера из религиозног живота.⁴⁶ Ови примери, удружени са недвосмисленим порукама Светог писма, као и подацима из црквене историје, јасно су нам дочарали истинитост Доситејевих закључака о томе да највећи део веровања као и богослужбених и обредних пракси традиционалног хришћанства не одговарају библијској новозаветној објави.

Бивајући сигуран да је његова вера била у потпуности сагласна са Христовим еванђељем - које ће и у будућности доносити многе благословене плодове, Доситеј је закључио:

„При том молим богољубиве архијереје и проче свештенике и дијаконе мирске да по души и по совјести својеј кажу народу јесам ли следујући чистој јевангелској науци писао.

А сврх свега, Бог преблаги и милостиви, који је сам вечна правда и истина, да се смилује на све нас, да нам отвори очи ума да познамо шта је полезно и потребно нашем благополучију временому и вечному.“⁴⁷

---

⁴⁶ Књижница коју управо читате „Доситеј – Духовни путокази“ представља скраћено издање књиге „Трагом просветитеља“ аутора Ивице Стаменковића. Да бисте се упознали са свим примерима православне религиозности који се у овој књизи помињу, и Доситејевим промишљањима у односу на исте, упућујемо вас да од Удружења „Богопознање“ наручите штампану верзију ове књиге, или је бесплатно преузмете преко интернета у PDF формату преко странице: <http://tragomprosvetitelja.weebly.com/>.

⁴⁷ Наведено дело, стр. 144.

САДРЖАЈ

О потреби за духовним просвећењем	7
О неопходности преиспитивања религијских учења и сопствених духовних ставова	13
О очувању изворног хришћанства	16
О бескомпромисном исповедању вере еванђеља ...	26
Позив српским епископима и свештеницима	34
Закључна реч	37

БИБЛИОГРАФИЈА

(литература коришћена у књизи „Трагом просветитеља“)

- Библија – Свето писмо Старог и Новог завета, превод: Буро Даничић и Др Емилијан М. Чарнић.
- Бенз, Ернст: *Дух и живот Источне цркве*; Издавачко предузеће „Свјетлост“, Сарајево 1991. год.
- Булгаков, Сергиј: *Православље, преглед учења Православне цркве*; Књижевна заједница Новог Сада, 1991. год.
- Булгаков, Сергије: *Икона и иконопоштовање, догматички оглед*; Друштво Источник, Београд 1998. год.
- Бујаклија, Милан: *Лексикон страних речи и израза*; Просвета, Београд 1980. год.
- Вукомановић, Милан: *Рано хришћанство од Исуса до Христа*; Светови, Нови Сад 1996. год.
- Владика Николај: *Охридски пролог*; Глас Цркве – Шабац, 2000. год.
- Дела апостолска, *Библија за свакодневну примену*, Међународно библијско друштво СР Југославије, Нови Сад, 2000. год.
- Дјурант, Вил: *Историја цивилизације, Доба вере*, први део, Народна књига Алфа, Београд 1998. год.
- Илић, Веселин: *Религија и култура; Библиотека Свет културе*, Просвета, Ниш 1995. год.
- Књига Правила, Зборник канона Православне цркве; Шибеник 2003. год.
- Маринковић, Живан: *Најбољи васпитач*; збирка васпитних примера, издање Св. Арх. Синода СПЦ, Београд 1968. год.

Митрополит Амфилохије Радовић: *Светосавско просветно предање и просвећеност Доситеја Обрадовића*, електронско издање.

Никољин, Иван: *Православна апологетика*; Издавачка књижарница Геце Кона, Београд 1934. год.

Нови завјет; Превод комисије светог архијерејског Синода СПЦ, друго исправљено издање, Београд 1998.год.

Обрадовић, Доситеј: *Сабрана дела I (1811. - 1961.)*; Просвета, Београд 1961. год.

Обрадовић, Доситеј: *Изабрани списи*; треће издање, Издавачка радна организација Матице Српске, Нови Сад 1989. год.

Осам векова Хиландара, *Нин*, специјални додатак, 15. јануар 1998. год

Пајсије Хиландарац: *Преподобни Пајсије велики*; Манастир Светог архиђакона Стефана у Сланцима код Београда – метох манастира Хиландара, Београд 1989. год.

Поповић, Јевсевије: *Општа црквена историја са црквеностатистичким додатком*; томови I и II (пресликовано издање), Сремски Карловци, Српска манастирска штампарија 1912. год.

Посаветујте ме оче; одговори свештеника-духовника на уобичајена питања и недоумице из хришћанске свакодневице и црквеног живота, Издавач: Православац, представништво Шабач и манастир Велика Ремета. Приредили: Игуман Стефан и протојереј Милан Пантелић. Без године и места издавања.

Ранковић, Љубомир: *Живот српске цркве*; Библиотека „Глас Цркве“, Ваљево 1989. год.

Свети владика Николај: *Да ли душа постоји?* (Мала православна библиотека); Светило, без године и места издавања.

Станковић, Милка: *Прометеј са Балкана*, Живот и дело Доситеја Обрадовића; РО Борба, ООУР „Дечја штампа“, Кекец 1989. год.

Свети кнез Лазар, часопис епархије Рашко-призренске, различити бројеви.

Увод у основе сексуалности човека и планирања породице, Медицински факултет Нови Сад, година 1992.

Федотов, Георгије: *Светитељи старе Русије*, Логос, Београд 2005. год.

Чајкановић, Веселин: *Сабрана дела из српске религије и митологије*, томови од I – V; Српска књижевна задруга, БИГЗ, Просвета, Партенон М. А. М. Београд 1994. год.